

Конспект лекції № 3
ТЕМА 3. РОЛЬ ООН У ВИЗНАЧЕННІ ЗАСАД СТАЛОГО РОЗВИТКУ.

Міжпредметні зв'язки: Зв'язок із елементами знань і умінь таких навчальних дисциплін як макроекономіка та мікроекономіка, європейська інтеграція та глобальні проблеми сучасності, міжнародна економіка, національна економіка.

Мета лекції: Розібрати поняття глобалізація, охарактеризувати її ефекти, наслідки, охарактеризувати основні глобальні проблеми людства, причини їх виникнення та шляхи подолання. А також вплив цих процесів на соціально-економічний розвиток України.

Ключові поняття та терміни

- ООН
- глобальні проблеми
- Ріо-92
- Agenda 21
- Цілі розвитку тисячоліття
- концепція
- стратегія
- план виконання рішень

План лекції

3.1. Система Організації Об'єднаних Націй	4
3.2. Конференція ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро (1992р.).....	8
3.3. Саміт тисячоліття	12
3.5. Світовий саміт зі сталого розвитку в Йоганнесбурзі (2002р.).....	15
3.6. Саміт ООН з питань Цілей розвитку тисячоліття (2010р.).....	18
Висновки	19

Інформаційні джерела:

1. Декларація та план виконання рішень Всесвітньої зустрічі на вищому рівні зі сталого розвитку. 26 серпня–4 вересня 2002 року. Йоганнесбург, Південна Африка / Видання друге. – К.: ПРООН/МПВСР, 2007. –81 с.
2. Доклад об осуществлении целей в области развития, сформулированных в Декларации тысячелетия, за 2010 год. ООН. Опубликовано Департаментом ООН по экономическим и социальным вопросам (ДЭСВ), июнь 2010 г. –Нью-Йорк. –80 с. [Электронный ресурс]. Электронные текстовые данные //www.un.org/russian/millenniumgoals/ mdgreport2010.pdf.
3. Организация Объединенных Наций: основные факты. – М.: Издательство «Весь Мир», 2005. –124 с.
4. Платонов Г.В., Гирусов Э.В. Устойчивое развитие – путь к ноосфере // Вестник Московского университета. –Сер. философия. –1997. –№1. –С. 49-67.
5. Проблеми сталого розвитку. До десятиріччя Самміту “Планета Земля” 1992 р. / С.А. Лісовський // Укр. геогр. журн. – 2002. – № 3. –С. 3-10.
6. Програма дій “Порядок денний на ХХІ століття” / Переклад з англійської: ВГО “Україна. Порядок денний на ХХІ століття”. – К.: Інтелсфера, 2000. –360 с.
7. Устойчивость окружающей среды & цели тысячелетия в области развития. Программа развития ООН. Региональное бюро по Европе и СНГ. Программа экологического управления. – Братислава, 2005. –10 с.

Література рекомендована

1. Міжнародний рік біорізноманіття та перспективи розвитку диверситології / К.Ситник, О.Протасов // Вісн. НАН України. – 2010. –№3. – С. 13-16.
2. Міжнародні організації: [Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / [В.В.Ковалевський, Ю.Г.Козак, С.Г.Грищенко та ін.]; За ред. Ю.Г.Козака, В.В.Ковалевського. 2-ге вид. –К.: ЦУЛ, 2007. – 440 с.
3. Міжнародні організації: навч. посіб. / [О.С.Кучик, І.Р.Суховолець, А.Б.Стельмах та ін.]; за ред. О.С.Кучика; М-во освіти і науки України, Львів. нац. ун-т ім. І.Франка, Фак. міжнар. відносин. –2-ге вид., перероб. і допов. –К.: Знання, 2007. –560 с.
4. Ріо-де-Жанейро–Йоганнесбург: паростки ноосферогенезу і відповідальність за майбутнє / В.Я.Шевчук, Г.О.Білявський та ін. –К.: Геопринт, 2002. –118 с.
5. Устойчивое развитие: теория, методология, практика: учебник / Ред.: Л.Г. Мельник. –Сумы: Унив. кн., 2009. –1216 с.

Інтернет-посилання

1. Офіційний сайт ООН // www.un.org/russian/.
2. Офіційний сайт ПРООН // <http://www.un.org/ru/ga/undp/>.
3. Офіційний сайт ЮНЕП // <http://www.unrussia.ru/institutions/unep.html>.
4. Йоханнесбургская встреча на высшем уровне 2002 года [Электронный ресурс]. Электронные текстовые данные // www.un.org/russian/conferen/.

Навчальне обладнання: ТЗН, презентація тощо: ноутбук, проектор, мультимедійна презентація.

ВИКЛАД МАТЕРІАЛУ ЛЕКЦІЇ

3.1. Система Організації Об'єднаних Націй

Однією з найвпливовіших організацій, яка може координувати дії, спрямовані на вирішення глобальних проблем у масштабі світової спільноти, є Організація Об'єднаних Націй (ООН).

ООН – універсальна та найбільш представницька організація. Станом на 2010 рік вона об'єднує 192 країни. Тому ООН сьогодні має найкращі можливості для узгодження та спрямування дій практично всіх країн світу на подолання глобальних проблем та перехід до сталого розвитку.

«Об'єднані Нації» – ця назва вперше була використана у Декларації об'єднаних націй від 1 січня 1942 р., коли представники 26 держав зобов'язалися від імені своїх урядів довести до повної перемоги спільну боротьбу проти країн, що розв'язали Другу світову війну. Статут ООН був прийнятий на конференції Об'єднаних націй (Сан-Франциско, США) у червні 1945 р. і вступив у дію 26 жовтня 1945 р. після його ратифікації СРСР, Китаєм, Великобританією, США та Францією (тобто провідними державами, які стали постійними членами Ради безпеки ООН). Цей день вважається офіційною датою створення ООН і щорічно відзначається як День ООН.

Організацію було створено як інструмент глобальної колективної безпеки для попередження збройних конфліктів, недопущення або придушення будь-якої агресії. Сьогодні, крім питань військово-політичної безпеки, вона займається вирішенням проблем соціального, економічного розвитку, захистом довкілля, проблемами біженців, гуманітарної допомоги тощо.

За Статутом, цілями ООН є:

- підтримка міжнародного миру та безпеки;
- розвиток дружніх відносин між націями на основі поважання принципу рівноправності та самовизначення народів;
- здійснення співробітництва для розв'язання міжнародних проблем економічного, соціального, культурного і гуманітарного характеру та для заохочення й розвитку поваги до прав людини й основних свобод;

– організація та узгодження дій націй для досягнення цих спільних цілей.

Діяльність ООН ґрунтується на загально визначених принципах мирного співіснування:

- суверенна рівність всіх членів;
- вирішення міжнародних суперечок мирними засобами і так, щоб не загрожувати миру, безпеці та справедливості;
- утримання в міжнародних відносинах від погрози силою або застосування її проти іншої держави;
- надання ООН усілякої допомоги країні в усіх діях, що здійснюються відповідно до Статуту, і утримання від допомоги будь-якій країні, проти якої ООН вживає заходів превентивного або примусового характеру;
- забезпечення дотримання країнами, які не є членами ООН, тих самих принципів, оскільки це необхідно для підтримання міжнародного миру та безпеки;
- невтручання у справи, які стосуються внутрішньої компетенції будь-якої держави;
- сумлінне виконання взятих на себе зобов'язань згідно зі Статутом.

Головними органами ООН є: Генеральна Асамблея (ГА), Рада Безпеки, Економічна і Соціальна Рада (ЕКОСОП), Секретаріат на чолі з Генеральним Секретарем, Міжнародний Суд та Рада з Опіки. Генеральним секретарем ООН з 1 січня 2007 р. є Пан Ги Мун (Республіка Корея).

Крім головних, ООН має розгалужену систему допоміжних органів (комісій, фондів, програм та комітетів), а також включає низку спеціалізованих та автономних організацій, з якими ООН уклала відповідні угоди.

Спеціалізовані організації ООН (їх 19) відіграють визначну роль у розвитку світового господарства і охоплюють як різні сфери, так і галузі:

– фінансові: Міжнародний валютний фонд (МВФ) та система організацій Світового банку – Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР), Міжнародна асоціація розвитку (МАР), Міжнародна фінансова корпорація –(МФК), Багатостороння агенція з гарантії інвестицій (БАГІ), Міжнародний центр з регулювання інвестиційних суперечок (МЦУІС);

– галузеві: Продовольча й сільськогосподарська організація (ФАО), Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку (МФСР), Міжнародна організація цивільної авіації (ІКАО), Міжнародна морська організація (ІМО),

Міжнародний союз електров'язку (МСЕ), Всесвітній поштовий союз (ВПС), Організація з промислового розвитку (ЮНІДО), Всесвітня туристична організація (ВТО), Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ), Всесвітня метеорологічна організація (ВМО);

– соціальні: організація ООН з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), Міжнародна організація праці (МОП), Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ).

Серед чотирьох автономних організацій найбільш впливовими та відомими є Світова організація торгівлі (СОТ) та Міжнародна агенція з атомної енергії (МАГАТЕ).

Забезпечують реалізацію цілей ООН в певних напрямках програми та фонди ООН, серед яких найбільш відомими є:

- Програма розвитку ООН (ПРООН);
- Конференція ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД);
- Програма ООН з довкілля (ЮНЕП);
- Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ);
- Фонд ООН для розвитку в інтересах жінок (ЮНІФЕМ);
- Фонд ООН у сфері народонаселення (ЮНФПА);
- Всесвітня продовольча програма (ВПП);
- Програма ООН з населених пунктів (ООН-Хабітат).

На основі статуту виникла розгалужена система багатосторонніх договорів. ООН розробляє рекомендації, конвенції, заходи, які пропонує прийняти своїм членам для подальшого включення в законодавство або введення нормативних актів.

Програма ООН з довкілля (ЮНЕП) – United Nations Environment Programme (UNEP). В 1972 р. Конференція ООН з питань людського середовища в Сток-гольмі проголосила, що кожна людина має право на здорове навколишнє середовище, а тому зобов'язана захищати та поліпшувати стан довкілля для майбутніх поколінь. 5 червня (початок Стокгольмської конференції) відзначається як всесвітній день довкілля для майбутніх поколінь. В цьому ж році було створено ЮНЕП. Штаб-квартира знаходиться в Найробі (Кенія).

ЮНЕП координує діяльність установ, пов'язаних з проблемами охорони довкілля і працює з урядами, діловими та науковими колами, неурядовими організаціями. Діє за шістьма основними напрямками: 1) населені пункти і охорона здоров'я, 2) збереження екологічних систем суходолу, 3) довкілля і розвиток, 4) океани, 5) енергія, 6) стихійні лиха. Для фінансування проектів створено Фонд довкілля, яким керують Світовий банк, ПРООН і ЮНЕП.

ЮНЕП дає оцінку стану навколишнього середовища; визначає проблеми, для вирішення яких потрібне міжнародне співробітництво; допомагає вирішувати проблеми, які країни не здатні здолати поодиночі; є форумом для досягнення консенсусу та укладення міжнародних угод; прагне активізувати участь бізнесу, промисловості, наукових кіл, суспільних груп та інших об'єднань у досягненні сталого розвитку; координує збирання та розповсюдження наукових даних та інформації на глобальному та регіональному рівні.

На основі роботи, проведеної ЮНЕП, були розроблені та прийняті важливі міжнародні документи: Всесвітня стратегія охорони природи (1980), Монреальський протокол (1987) щодо збереження озонового шару атмосфери, Базельська конвенція (1989) щодо контролю за перевезенням токсичних відходів, Кіотський протокол (1997) про обмеження викидів в атмосферу парникових газів,

Роттердамська конвенція (1998) про попереднє узгодження імпорту небезпечних хімічних сполук, Стокгольмська конвенція (2001) про скорочення викидів стійких органічних забруднювачів та багато інших, присвячених проблемам океану, торгівлі дикими тваринами та рослинами, поширення пустель та зміни клімату.

Значної уваги ООН надає припиненню військових конфліктів і запобіганню війн, сприянню усуненню суперечностей до того, як вони перетворяться на збройне протистояння. В цьому випадку треба сказати, насамперед, про заходи проти розповсюдження атомної зброї і припинення гонки озброєнь. В багатьох випадках ООН виступала арбітром у вирішенні складних міжнародних конфліктів.

Загострення екологічних проблем в світі спонукало ООН до розробки заходів охорони довкілля. Світовий океан, повітряний простір, Антарктида були визначені як спільне надбання людства, охорона якого має бути справою всіх народів світу.

Програма розвитку ООН (ПРООН) – United Nations Development Program (UNDP) – це канал багатосторонньої технічної допомоги країнам світу, який функціонує з 1966 р. Основна мета програми – сприяння прискоренню економічного і соціального розвитку країн, що розвиваються, шляхом надання їм технічної допомоги в межах національних планів розвитку.

Під «технічною допомогою» в ООН розуміють здійснення як невеликих термінових програм, так і виконання комплексних проектів з навчання, передачі знань, досвіду розв'язання певних проблем. ПРООН орієнтує свої програми на викорінення злиднів, створення робочих місць, поліпшення становища жінок, охорону довкілля та в цілому сталий розвиток.

Проекти за участі ПРООН включають таке:

- проведення оглядів і досліджень можливостей здійснення проектів;
- оцінка потенційних можливостей зростання виробництва і збуту товарів і послуг;
- розширення і розвиток системи освіти, розвиток професійної і технічної підготовки, ліквідацію неписьменності;
- створення можливостей для застосування сучасних методів і технологій виробництва;
- зміцнення національних систем планування соціально-економічного розвитку.

Допомога ПРООН надається тільки на прохання урядів. Проекти включаються до регіональних та національних планів. Проекти відрізняються як за вартістю, так і за термінами – від кількох тисяч до кількох мільйонів дол., від кількох тижнів до кількох років. ПРООН, як правило, фінансує не більше половини вартості проекту, друга частина фінансується країною – отримувачем допомоги.

Нині ПРООН є найбільшою організацією, що фінансується за рахунок добровільних внесків. Країни самі визначають розмір та форму таких внесків. Основними донорами є промислово розвинені країни – США, Японія, Нідерланди, Данія, Швеція, Німеччина, Норвегія, Швейцарія. З країн, що розвиваються – Індія, Китай, Саудівська Аравія, Таїланд. Понад 80% бюджету ПРООН спрямовується в країни з річним доходом на душу населення 950 дол. і менше.

Програма практично ніколи не здійснює виконання проектів самостійно, а передає їх відповідним спеціалізованим установам чи регіональним комісіям ООН. Вона співпрацює з 166 країнами світу, допомагаючи їм знаходити власні шляхи розв'язання глобальних та національних проблем в галузі розвитку, у яких здійснюється понад 6500 проектів.

В Україні ПРООН працює з 1993 р. Діяльність зосереджується в чотирьох головних сферах: 1) демократичне врядування; 2) подолання бідності, досягнення процвітання та українських Цілей розвитку тисячоліття; 3) місцевий розвиток та забезпечення безпечного середовища для людського розвитку; 4) енергетика та навколишнє природне середовище.

ООН мобілізує ресурси на подолання масової злиденності. Завдяки фондам ООН, щороку численна група людей з найбідніших країн набуває освіти й високу кваліфікацію, в тому числі в наукових центрах розвинених країн.

ООН дбає про найменш захищені верстви населення. Є спеціальні фонди і програми – управління

у справах біженців; Фонд розвитку для жінок (ЮНІФЕМ); Фонд у галузі народонаселення (ЮНФПА); Бюро допомоги в разі стихійного лиха (ЮНДРО); Всесвітня продовольча програма (ВПП) та ін. Завдяки гуманітарній допомозі ООН вдалося врятувати від голоду мільйони людей у Східній Африці й зоні Сахелю (напівпустеля Західної Африки) під час тривалої посухи.

Термінова допомога надається населенню, потерпілому внаслідок бойових дій у різних регіонах. Нині актуальним є залучення до участі в діяльності ООН не тільки урядів, а й різних верств населення, громадських організацій, ділових кіл, науково-дослідних закладів, засобів масової інформації.

Фонд ООН для розвитку в інтересах жінок (ЮНІФЕМ) – United Nations Development Fund for Women (UNIFEM) – був створений в 1976 р. Концентрує зусилля на досягненні основних чотирьох цілей: скорочення масштабів злиднів та ізоляції жінок; попередження насильства проти жінок; припинення та зменшення розповсюдження ВІЛ/СНІДу серед жінок та дівчат; забезпечення гендерної рівності та участі жінок у політиці.

Роботу фонду визначають дві основні міжнародні угоди: Пекінська платформа дій, прийнята на четвертій всесвітній конференції щодо становища жінок (1995) та Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації по відношенню до жінок, відома також як «Білль про права жінок». Дух цих угод був підтверджений в Декларації тисячоліття та у Цілях розвитку тисячоліття, які передбачають скорочення до 2015 р. вдвічі масштабів крайнього зубожіння, скорочення голоду, хвороб, безграмотності, гендерної нерівності та зменшення розповсюдження ВІЛ/СНІДу. До підтримки зусиль ЮНІФЕМ закликає і Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 (2000) щодо надання допомоги жінкам в конфліктних та постконфліктних ситуаціях.

Зважаючи на викладене вище, зрозуміло, що у межах компетенції ООН є практично всі сфери діяльності людства. Ця організація виступає генератором ідей, трибуною для визначення основних проблем і завдань світового розвитку, узагальнення і поширення досвіду розв'язання глобальних проблем сучасності.

Статут ООН є найважливішим актом міжнародного права. На його принципи посилаються міжнародні правові документи, вони показують можливості подальшого прогресивного розвитку принципів та норм міжнародної поведінки. На основі цих принципів іде розвиток нових сфер діяльності, які сприяють еволюції міжнародного права, виділенню таких галузей, як договірне право, морське, повітряне, гуманітарне, екологічне, антитерористичне, атомне, право міжнародних організацій та ін.

В 1972 р. в Стокгольмі була проведена одна з перших Конференцій ООН з довкілля, яка засвідчила включення урядів країн у вирішення екологічних проблем, які стали стримувати соціально-економічний розвиток. Стала розвиватися екологічна політика та дипломатія, право довкілля, з'явилися нові інституції державного управління – міністерства та відомства з довкілля.

У 80-ті рр. почали говорити про екорозвиток, розвиток без руйнування довкілля, необхідність стабільного розвитку екосистем. У 1980 р. була прийнята Всесвітня стратегія охорони природи (ВСОП), де вперше містилася згадка про сталий розвиток. Друга редакція ВСОП була названа «Турбота про планету Земля – Стратегія сталого життя» і була опублікована в жовтні 1991 р. В ній підкреслювалось, що розвиток повинен базуватися на збереженні живої природи, захисті структури, функцій та різноманіття природних систем, від яких залежать біологічні види. Для цього необхідно зберігати системи підтримки життя (життєзабезпечення), біорізноманіття та забезпечувати стале використання поновлюваних ресурсів. З'явилися дослідження з екологічної безпеки як частини національної та глобальної безпеки.

Організація Об'єднаних Націй вперше запропонувала і взяла на себе впровадження концепції розвитку, реалізація якої повинна охоплювати більшість країн світу – концепції сталого (збалансованого) розвитку. Сьогодні в межах ООН розроблений універсальний механізм узгодження рішень держав, який необхідно використовувати в інтересах збалансованого розвитку.

Отже, ООН започаткувала глобальний процес переосмислення суті та переоцінки результатів

попереднього розвитку цивілізації, зорієнтованого на досягнення економічного зростання без огляду на можливі негативні для довкілля наслідки. Поява глобальних проблем у різних сферах життєдіяльності людей свідчила про системний характер небезпечних змін, що виникали під впливом антропогенних чинників глобального масштабу. Відповідь на нові загрози вимагала такого ж загальнопланетарного підходу, глобального мислення, спільних та узгоджених у межах усього світу дій.

3.2. Конференція ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро (1992р.)

У червні 1992 р. в Ріо-де-Жанейро (Бразилія) відбулася Конференція ООН з навколишнього середовища й розвитку. Ця конференція відома ще як саміт

«Планета Земля», оскільки в ній брали участь керівники 178 країн світу, представники 1600 неурядових організацій.

Конференція констатувала, що людство переживає вирішальний момент своєї історії: протиріччя між характером розвитку цивілізації та природою досягли межі, і подальший рух по цьому шляху веде до глобальної катастрофи. Сутність конфлікту в тому, що люди, оволодівши матеріалом енергоємними технологіями, зруйнували рівновагу екосистеми біосфери. Людство для своїх потреб вилучило із земних надр та залучило в соціоекономічні процеси такі маси речовини, які біосфера не здатна переробити без порушення природної рівноваги (гомеостазу).

Згідно резолюції ГА ООН 1983 р. була створена Міжнародна комісія з довкілля та розвитку, яку очолила Г.Х.Брутланд, колишня прем'єр-міністр Норвегії. В 1987 р. комісія опублікувала доповідь Г.Х.Брутланд «Наше спільне майбутнє», яку було схвалено ГА ООН. В доповіді постало питання про необхідність пошуку нової моделі розвитку цивілізації, було сформульовано ідею сталого розвитку, як основу стратегії взаємодії природи і суспільства на засадах економічно, соціально та екологічно збалансованого розвитку, що передбачає можливості задовольнити потреби людей сьогодні і в майбутньому. З цього моменту в обіг вводиться термін «сталий розвиток».

В грудні 1989 р. ГА ООН прийняла резолюцію, яка закликала організувати проведення на рівні керівників держав та урядів спеціальної конференції, присвяченої розробці стратегії стійкого, екологічно прийняттого економічного розвитку цивілізації. Робота з підготовки конференції включала проведення першої сесії в 1990 р. в Найробі, другої та третьої – в 1991 р. в Женеві та четвертої – в березні 1992 р. в Нью-Йорку. У складі Підготовчого комітету діяли три робочі групи: перша розробляла питання захисту атмосфери, ресурсів суходолу та біологічного різноманіття, друга – проблеми океанів, морів, прибережних зон та ресурсів прісної води, третя – обговорювала правові, інституційні та організаційні аспекти. На пленарних засіданнях Підготовчого

комітету розроблялися загальні питання, пов'язані зі станом довкілля та світової економіки, передачею технологій, механізмами фінансування заходів. В його роботі брали участь представники більш ніж 170 країн світу. Паралельно проходила робота спеціального Міжурядового переговорного комітету ООН з підготовки Рамкової конвенції про зміну клімату та в межах ЮНЕП – Конвенції про біологічне різноманіття.

Найбільшим досягненням конференції було визнання того факту, що проблеми довкілля і проблеми розвитку не можуть більше розглядатися окремо. Конференція звернула увагу на наявність та поширення глобальних проблем, які проявляються в країнах незалежно від рівня економіки – глобального потепління клімату, посилення тиску зростаючого населення на природу, наступу пустель, вичерпання озонового шару, кислотних дощів, накопичення в землі токсичних важких металів та пестицидів, забруднення великих територій радіонуклідами тощо. Зважаючи на це, центральними питаннями розгляду стали системи виробництва і споживання в індустріальному світі; системи, які підтримують життя Землі; зростання населення; посилення нерівності між бідними та багатими країнами; економічна система, що не враховує екологічні витрати.

Конференція стала однією з найважливіших подій у ХХ столітті, вона визначила основні напрями

міжнародної співпраці на перспективу. Найбільш важливим питанням форуму стало подальше усвідомлення взаємозв'язку між економічними та екологічними проблемами. Була запропонована концепція сталого розвитку людства, який передбачає взаємне узгодження економічних, екологічних і соціальних чинників розвитку.

На Конференції було прийнято Декларацію Ріо «Про екологічний та економічний розвиток», у якій були визначені права й обов'язки держав світу у межах концепції сталого розвитку. Також її рішенням було затверджено Програму дій «Порядок денний на XXI століття» (Agenda 21). Цей програмний документ ставить для всіх країн світу мету на майбутнє – просування шляхом сталого розвитку суспільства, за якого задовольняються потреби сучасності без загрози майбутнім поколінням задовольняти свої потреби.

В тому ж 1992 році було створено Комісію ООН зі сталого розвитку, яка існує дотепер. За підсумками роботи комісії були прийняті важливі рішення. Так, в 1996 р. Комісією були опубліковані індикатори сталого розвитку, за допомогою яких держави зможуть співставляти рівень розвитку і поетапно вирішувати проблеми, що перешкоджають переходу до сталого суспільства. В 2003 році на сесії ГА ООН у Нью-Йорку було прийнято тематичну програму заходів для забезпечення сталого розвитку на період до 2017 року, яка базується на дворічних “циклах виконання” окремих завдань.

Концепція сталого розвитку включає три складові: економічну, соціальну та екологічну.

Економічна складова базується на теорії максимізації сукупного доходу, який виробляється за умови збереження сукупного капіталу, що виробляє цей дохід. Ця концепція передбачає оптимальне використання обмежених ресурсів, використання екологічних – природо-зберігаючих, енергозберігаючих та матеріало-зберігаючих технологій, а також відповідних форм капіталу – створеного людиною та природного (детальніше цей аспект розглянуто в п.3.4).

Соціальна складова сталого розвитку орієнтована на людину і спрямована на збереження стабільності соціальних та культурних систем, в тому числі на зменшення руйнівних конфліктів між людьми. Важливим аспектом є справедливий розподіл благ а також збереження культурного надбання та багатоманітності в глобальних масштабах, а також більш повне використання практики сталого розвитку, яка є в культурах, що домінують. Сучасному суспільству треба створити більш ефективну систему прийняття рішень, що враховує історичний досвід та заохочує плюралізм (коли паралельно існує декілька незалежних позицій, точок зору, явищ, стилів поведінки, ідеологій, моделей тощо). Людина є не об'єктом, а суб'єктом розвитку, вона повинна брати участь в процесах, що формують сферу її життєдіяльності, сприяти прийняттю та реалізації рішень, контролювати їхнє виконання.

Екологічна складова концепції спрямовується на збереження цілісності біологічних та фізичних природних систем. Особливе значення має життєздатність екосистем, від яких залежить глобальна стабільність всієї біосфери. Більше того, поняття «природних» систем та ареалів проживання слід розуміти більш широко і включати в них створене людиною середовище (наприклад, міста). Основна увага в концепції приділяється збереженню здатності до самовідтворення та динамічної адаптації таких систем до змін. Деградація природних ресурсів, забруднення довкілля та втрата біологічного різноманіття зменшують здатність екологічних систем до самовідновлення.

Узгодження цих різних напрямків та переведення їх у площину конкретних задач – завдання величезної складності, оскільки всі три елементи мають бути збалансовані, відпрацьовані механізми їхньої взаємодії. Економічний та соціальний елементи, взаємодіючи один з одним, породжують нові задачі, такі як досягнення справедливості всередині одного покоління (розподіл доходів) та надання цілеспрямованої допомоги бідним верствам населення. Механізм взаємодії економічної та екологічної складових привів до необхідності вартісної оцінки та обліку в звітності підприємств зовнішніх впливів на довкілля. Зв'язок соціального та екологічного елементів привів до акценту на рівноправності всередині поколінь та між поколіннями, включаючи дотримання прав майбутніх поколінь, та на участі населення в процесі прийняття рішень.

Вихідні положення концепції сталого розвитку:

- забезпечення природно-екологічної стійкості на основі теорії біотичної регуляції навколишнього середовища;
- забезпечення підтримуваного економічного розвитку на основі радикально модифікованої ринкової системи;
- забезпечення сталого соціального розвитку на основі принципів справедливості і солідарності;
- екологізація суспільної свідомості на основі використання системи освіти та засобів масової інформації;
- забезпечення тісного міжнародного співробітництва та кооперації для досягнення цілей сталого розвитку.

Таким чином, в усіх основних положеннях сталого розвитку йде мова про перехід від стихійності у діях до керованості (спрямованості) таких дій у всіх економічних та соціальних напрямках, що повинно привести до трансформації соціосфери в ноосферу.

Соціосфера – (від лат. *societas* – суспільство та грец. *sphaira* – куля) – сукуп-ність соціальних факторів, характерних для даного етапу розвитку суспіль-ства у взаємодії його з природою. Включає людство з властивими йому на даному етапі розвитку виробничими та суспільними відносинами, та освоєну людиною частину природного середовища.

Ноосфера – (від грец. *nóos* — розум і сфера) – сфера взаємодії природи та розуму, вища стадія розвитку біосфери, що пов'язана із виникненням та роз-витком в ній людства, яке, пізнаючи закони природи та вдосконалюючи тех-ніку, стає найбільшою силою, яку можна порівняти за масштабами з геологіч-ною, і починає здійснювати визначальний вплив на процеси в сфері Землі, змінюючи її своєю працею (В.І.Вернадський).

На думку деяких філософів, сталий розвиток – це і є перехід від нинішньої, внутрішньосуперечливої соціосфери, у якій змушені співіснувати біосфера і руйнуюча її техносфера, до внутрішньогармонійної ноосфери.

У цьому зв'язку необхідно підкреслити, що довкілля функціонує на основі своїх власних законів, вивчення яких з боку людства трохи запізнилося. Але світова цивілізація сьогодні, щоб вижити, має не просто враховувати вже відомі та відкривати нові закони функціонування біосфери, а скрупульозно їх дотримуватися.

Декларація Ріо «Про екологічний та економічний розвиток» визначала права й обов'язки держав світу у межах концепції сталого розвитку. Основні принципи Декларації Ріо можуть бути сформульовані у дев'яти позиціях:

- в центрі уваги невинного розвитку перебувають люди, які мають абсолютне право на здорове та якісне життя у гармонії з природою;
- право на розвиток має бути реалізоване таким чином, щоб задовольняти потреби в розвитку і зберігати довкілля для нинішніх і наступних поколінь;
- охорона довкілля має стати невід'ємною частиною процесу розвитку і не може розглядатися окремо від нього;
- всі держави й народи мають співпрацювати для ліквідації бідності і злиднів; це є обов'язковою умовою сталого розвитку;
- обмеження і вилучення тих моделей виробництва, які не відповідають сталому розвитку;
- проведення відповідної демографічної політики;
- залучення до питань захисту довкілля всіх зацікавлених громадян. Кожен громадянин повинен мати відповідний доступ до інформації, що стосується довкілля, якою володіють державні органи; громадяни повинні отримати можливість брати участь у процесі прийняття рішень;
- активне залучення жінок до розв'язання проблем, пов'язаних з охороною довкілля та розвитком;
- мир, розвиток і захист довкілля взаємопов'язані та невіддільні.

Отже, мета на майбутнє для всіх країн світу – задоволення потреб сучасності без загрози

майбутнім поколінням, покращення якості життя за напрямками: соціальне та економічне забезпечення, екологічно сприятливе середовище, підвищення безпеки життя, покращення стану здоров'я, права людини.

Програма дій «Порядок денний на XXI століття» (Agenda 21), прийнята на конференції в Ріо, засвідчила встановлення глобального партнерства країн світу задля досягнення сталого розвитку суспільства. Цей документ проголошував комплексний підхід до проблем довкілля та розвитку на основі глобального партнерства. Порядок денний вперше встановлював структуру систематичної спільної роботи. Конкретні дії щодо здійснення цього переходу визначалися у 115-ти програмних напрямках.

Agenda (англ.) – «порядок денний». В політичному та управлінському сенсі – це спільна назва різних документів, які визначають перспективні (на найближчий період) та стратегічні для певного часу виклики (challenges), вибір (options), проблеми, задачі тощо.

Програма відображала прийняття політичних зобов'язань на самому високому рівні по відношенню до співробітництва з питань розвитку і довкілля. Відповідальність за її успішне здійснення покладалась перш за все на уряди. Вирішальне значення для досягнення вказаних цілей мали національні плани, стратегії та політика. Доповнювати національні зусилля мало міжнародне співробітництво, а вирішальну роль у цьому мала відігравати ООН. Інші міжнародні глобальні, регіональні та субрегіональні організації повинні сприяти спільним зусиллям. Особлива роль відводилась громадськості, недержавним організаціям та іншим групам.

«Порядок денний на XXI століття» складається з 4 розділів та 40 глав. Перший розділ присвячено економічним та соціальним проблемам людства. В ньому розглядаються необхідність міжнародного співробітництва та відповідної національної політики країн для стійкого розвитку; причини навантаження на довкілля – бідність; зовнішній борг країн, що розвиваються; невідповідність структури виробництва та споживання концепції сталого розвитку; демографічний вибух; структура міжнародної економіки. Робиться наголос на необхідності врахування питань довкілля під час прийняття рішень.

Другий розділ відображає напрямки збереження та раціонального використання ресурсів для розвитку. Показує глобальні екологічні проблеми планети

– знищення лісів, виснаження родючих ґрунтів, розширення площі пустель. Характеризує заходи щодо захисту атмосфери; комплексного підходу до планування та раціонального використання земельних ресурсів; боротьби зі зникненням лісів, виникненням пустель та засухою; збалансованого ведення сільського господарства та розвитку сільських регіонів; збереження біологічного різноманіття; екологічно безпечного використання біотехнологій;

захисту океанів та всіх видів морів; збереження ресурсів питної води; екологічно безпечного використання токсичних хімічних речовин, ліквідації небезпечних та радіоактивних відходів.

Третій розділ показує необхідність посилення ролі та значення великих суспільних груп населення: жінок, комерційних структур, профспілок, фермерів, дітей та молоді, представників корінного населення, науковців, органів місцевої влади й недержавних організацій у досягненні цілей сталого розвитку суспільства.

Четвертий розділ висвітлює способи та методи реалізації Концепції сталого розвитку. Розглядаються фінансові ресурси й механізми; передача екологічно чистих технологій; спрямованість науки на стійкий розвиток; сприяння поінформованості населення, підготовці кадрів; механізми прийняття рішень; проблеми міжнародної співпраці; міжнародні угоди і правові регулятори.

Цей документ є динамічною програмою. Для опису використовуються рубрики «Основа для діяльності», «Цілі», «Діяльність», «Засоби здійснення». Програма може реалізовуватися різними учасниками із урахуванням відмінностей в ситуаціях, можливостях та пріоритетах країн та регіонів та за повного дотримання всіх принципів, які викладені в Декларації Ріо.

В межах Конференції Міжнародна рада з місцевих екологічних ініціатив (MPMEI), діючи від

імені муніципалітетів, внесла пропозицію про отримання місцевими громадами повноважень на розробку Місцевого порядку денного XXI ст.

Місцевий порядок денний XXI століття (МПД-21) – план дій, спрямованих на забезпечення сталого розвитку на місцевому рівні, укладений органами місцевої влади разом з місцевими громадами та іншими зацікавленими сторонами.

У червні 1997 р. на 19 спеціальній сесії Генеральної асамблеї ООН була ухвалена Програма «Ріо+5» – програма дій з подальшого впровадження «Порядку денного на XXI століття». На зібранні було розглянуто досягнення країн та їхніх урядів, міжнародних агенцій, громадськості та неурядових організацій з виконання «Порядку денного на XXI століття» за п'ять років, узагальнено набутий досвід і поставлено нові завдання.

3.3. Саміт тисячоліття

У вересні 2000 р. в межах сесії Генеральної Асамблеї ООН відбувся Саміт тисячоліття ООН.

В доповіді Генерального секретаря ООН були проаналізовані глобальні проблеми, з якими людство буде стикатися в епоху великих науково-технічних досягнень. Технологічний прогрес здійснюється на фоні поглиблення розриву між бідними і багатими країнами та відсутності уявлень про негативні наслідки розвитку, перш за все загарбницької діяльності людини по відношенню до природи.

В межах Саміту тисячоліття пройшла зустріч найвищих посадовців-жінок різних країн. На ній були присутні, зокрема, президент Латвії Вайра ВікеФрейберг та Фінляндії – Тарья Халлонен, а також держсекретар США Мадлен Олбрайт. У своїй вітальній промові прем'єр-міністр Нової Зеландії Хелен Кларк відмітила, що якщо б подібне зібрання проходило 100 років тому, то королева Вікторія проводила б його на «величній» самоті, а сьогодні у неї багато колег.

Під час обговорення учасниці торкалися багатьох «жіночих» питань: посилення миротворчої ролі жінок, покращення освіти у всіх країнах, попередження насильства проти жінок. Комісар ООН з прав людини Мері Робінсон відмітила, що потрібно досягати більш широкої присутності жінок у законодавчих органах. Це буде сприяти розширенню кола проблем, які виносяться на обговорення у верховні органи влади.

Серед керівників держав та урядів 188 країн-членів ООН (на 2000 р.) була найбільша кількість жінок – 9. Як відмічалось в одній з доповідей, за XX століття в світі високі державні пости займали 29 жінок.

Це створило серйозну загрозу людству, яка потребує негайних спільних дій всього світового співтовариства.

Проте ринкова система ще не керується правилами, які засновані на спільних соціальних цілях, тому перевагами глобалізації можуть користуватися, в першу чергу, розвинені країни.

У зв'язку із цим ООН покликана сприяти розробці компромісних рішень для узгодження інтересів.

За результатами саміту було схвалено Декларацію Тисячоліття, в якій представники країн підтвердили свою відданість цілям та принципам статуту ООН, визначили чіткі напрямки діяльності ООН у новому тисячолітті – підтримка міжнародного миру і безпеки; викорінення злиденності; охорона навколишнього середовища; права людини та відповідальне врядування; зміцнення ООН.

Декларація тисячоліття ООН закликає країни до створення нового глобального партнерства, визначає основні цінності та принципи сприяння розвитку. Ключові цілі, визначені в Декларації, розподілені на 7 блоків:

- 1) мир, безпека та роззброєння;
- 2) розвиток та викорінення злиднів;
- 3) охорона довкілля;
- 4) права людини, демократія та добре управління;

- 5) захист уразливих;
- 6) задоволення особливих потреб Африки;
- 7) зміцнення ООН.

Виходячи із загальних ключових цілей, визначених в Декларації, були сформульовані вісім глобальних цілей суспільного розвитку, які отримали назву Цілі розвитку тисячоліття (ЦРТ).

3.4. Цілі розвитку тисячоліття

Цілі розвитку тисячоліття – міжнародні цілі розвитку, сформульовані в Декларації тисячоліття ООН 189 країнами-членами ООН та 23 міжнародними організаціями. Як перша віха у досягненні цілей визначений 2015 рік.

Всього визначено 8 Цілей на основі восьми глав Декларації Тисячоліття. Вони розподіляються на 19 задач, кожна з яких може бути визначена кількісно:

ЦРТ-I. Викорінення крайнього зубожіння та голоду:

- 1) скоротити до 2015 р. вдвічі частку населення, чий дохід складає менше 1 дол. на день;
- 2) забезпечити повну та продуктивну зайнятість та достойну роботу всім, включаючи жінок та молодь;

3) скоротити вдвічі до 2015 р. частку голодуючого населення. ЦРТ-II. Надання всім жителям планети початкової освіти:

4) забезпечити до 2015 р. дітям усього світу (як дівчаткам, так і хлопчикам) можливість у повному обсязі отримати початкову освіту.

ЦРТ-III. Забезпечення гендерної рівності та розширення прав жінок:

5) ліквідувати гендерну нерівність у сфері початкової та середньої освіти переважно вже до 2005 р., а до 2015 р. – досягнути цього на всіх рівнях системи освіти.

ЦРТ-IV. Скорочення дитячої смертності:

6) скоротити за 1990-2015 рр. смертність серед дітей до п'яти років на дві третини.

ЦРТ-V. Покращення охорони здоров'я матерів:

7) скоротити за 1990-2015 рр. коефіцієнт материнської смертності на три чверті;

8) забезпечити до 2015 р. всезагальний доступ до отримання допомоги в сфері репродуктивного здоров'я.

ЦРТ-VI. Боротьба з ВІЛ/СНІДом, малярією та іншими захворюваннями:

9) зупинити до 2015 р. розповсюдження ВІЛ/СНІДу та започаткувати тенденцію до скорочення захворюваності;

10) забезпечити до 2010 р. загальнодоступне лікування від ВІЛ/СНІДу всім, хто цього потребує;

11) зупинити до 2015 р. розповсюдження малярії та інших важких захворювань та покласти початок тенденції до скорочення захворюваності.

ЦРТ-VII. Забезпечення екологічної стійкості:

12) включити принципи екологічно раціонального розвитку в національні стратегії та програми, повернути назад процес втрати природних ресурсів;

13) знизити масштаби скорочення біологічного різноманіття, досягнувши до 2010 р. значного зменшення темпів його втрати;

14) вдвічі скоротити до 2015 р. частку населення, яке не має постійного доступу до чистої питної води та живе в антисанітарних умовах;

15) досягнути до 2020 р. значного покращення життя щонайменше 100 мільйонів жителів нетрів.

ЦРТ-VIII. Формування глобального партнерства в цілях розвитку:

16) розвинути відкриту торговельну та фінансову систему, яка діє на основі правил, передбачувану та неупереджену. Це включає схильність до порядку в управлінні, зменшення зубожіння на національному та міжнародному рівнях;

17) вирішити особливі проблеми держав, що не мають виходу до моря, та малих острівних країн, що розвиваються;

18) всестороннє вирішувати проблеми заборгованості країн, що розвиваються, щоб борговий тягар був прийнятним протягом тривалого періоду, шляхом здійснення національних та міжнародних заходів;

19) у співробітництві з приватним сектором зробити доступними блага нових технологій, особливо інформаційні та комунікаційні.

Вирішення зазначених 19 задач вимірюється відповідними індикаторами.

Координатором роботи з досягнення ЦРТ та моніторингу на національному рівні Генеральний секретар ООН призначив Адміністратора ПРООН на посаді Голови групи розвитку ООН. Тому ПРООН відіграє важливу роль, допомагаючи країнам у впровадженні системи екологічно сприятливого управління, в розробці ефективних стратегій та створенні інститутів з охорони довкілля та боротьби з бідністю.

Найважливішими завданнями ПРООН вважає боротьбу із злиднями та голодом (ЦРТ-1) та забезпечення екологічної стійкості (ЦРТ-7). У зв'язку із цим були визначені основні напрямки діяльності ПРООН:

- стратегії сталого розвитку,
- ефективна система управління водними ресурсами,
- доступність сталого енергозабезпечення,
- збалансоване управління земельними ресурсами,
- охорона та стале використання біорізноманіття,
- поступова ліквідація виробництва озono-руйнуючих речовин (ОРР),
- підготовка звітів щодо багатосторонніх угод з охорони довкілля,
- стратегічне партнерство.

Вибрані напрямки діяльності широко впроваджуються в Європі та країнах СНД. Вони мають тісний взаємозв'язок із досягненням не тільки ЦРТ-1 та ЦРТ-7, а й інших.

Гармонізація ЦРТ з пріоритетами сталого місцевого розвитку забезпечується Місцевим порядком денним XXI ст., оскільки МПД-21 є довгостроковим стратегічним документом і стає органічною складовою цілої системи документів різних питань економічної та соціальної політики, прийнятих в конкретній країні на місцевому рівні.

Система інститутів і програм ООН надає значну допомогу країнам в реалізації ЦРТ. В 2001 р. Генеральний секретар ООН Кофі Аннан надав «дорожню карту», яка була розроблена для реалізації ЦРТ. Вона є інтегрованим комплексним оглядом ситуації, що склалася, визначає потенційні стратегії дій для досягнення цілей та виконання зобов'язань Декларації тисячоліття. Функції координуючої агенції з виконання ЦРТ здійснює ПРООН, вона несе відповідальність за популяризацію ЦРТ у всіх країнах членах ООН, а також сприяє введенню ЦРТ в роботу всіх агенцій ООН на місцях. Дії щодо виконання «дорожньої карти» відображаються у щорічних доповідях Генерального секретаря ООН.

3.5. Світовий саміт зі сталого розвитку в Йоганнесбурзі (2002р.)

Після зустрічі в Ріо були сподівання на те, що світ нарешті зробить важливі кроки у напрямку забезпечення сталого розвитку. Проте сподівання не справдилися: безупинно тривало погіршення стану довкілля, бідність в багатьох частинах світу посилювалася, а прискорення глобалізації не сприяло справедливому розподілу благ. Стало зрозумілим, що потрібен більш конкретний план реалізації, ніж «Порядок денний на XXI століття».

Наступним етапом стала зустріч керівників країн та урядів «Ріо+10» в Йоганнесбурзі 2002 р. (+10 означає 10 років після конференції у Ріо-де-Жанейро). В ній взяли участь більше 22 тисяч людей, зокрема, 100 керівників держав, більше 8 тисяч представників недержавних організацій, бізнесових структур та інших груп, 10 тисяч делегатів і 4 тисячі представників преси. Стільки ж людей відвідали заходи аналогічного характеру, організовані в Йоганнесбурзі головними групами, органами державної влади та іншими організаціями.

Одним з пам'ятних моментів Всесвітньої зустрічі було звернення до президентів, прем'єр-міністрів та інших світових лідерів, які там зібралися, п'яти молодих людей з різних частин планети з вимогою виконати обіцянки, дані на Всесвітній зустрічі в Ріо-де-Жанейро: «Десять років тому, коли ви зустрічалися в Ріо, ми були ще дітьми. Ми хочемо повторити те, що ви чули тоді і неодноразово згодом... Діти всього світу засмучені тим, що надто багато дорос-

лих більше турбуються про гроші та багатство, ніж про серйозні проблеми, які впливають на наше майбутнє»¹⁰.

На цьому зібранні було розглянуто результати, досягнуті країнами з виконання зобов'язань, взятих в 1992 та 1997 роках, оцінено успіхи на шляху просування до сталого розвитку. Зустріч в Йоганнесбурзі дала змогу закласти важливий фундамент – визначити цілі, часові рамки і зобов'язання з широкого спектру питань, які покликані змінити життя у всіх регіонах світу. Проте зустріч підтвердила, що сталий розвиток є одним з центральних питань міжнародного порядку денного, і забезпечила прийняття практичних заходів, необхідних для вирішення багатьох актуальних світових проблем.

Звичайно, рішень, здатних забезпечити миттєве подолання бідності й запобігти погіршення стану довкілля, не існує. Учасники зустрічі узгодили план роботи, визначили виконавців, які повинні досягти певних результатів, налагодили партнерські відносини між цими виконавцями і забезпечили на високому рівні політичні зобов'язання щодо виконання досягнутих домовленостей.

Більша частина подальшої роботи була перенесена на місцевий, національний та регіональний рівні. На уряди було покладено головну відповідальність за виконання зобов'язань. Проте зрозуміло, що самі вони не в змозі виконати всю роботу, тому вирішальну роль з підтримки партнерства, захисту прав і нагляду було відведено групам громадянського суспільства, а також приватному сектору, який має у своєму розпорядженні значні ресурси, технології та ноу-хау.

На зустрічі були визначені зобов'язання щодо досягнення конкретних, узгоджених у часі цілей та цільових показників, у тому числі, деякі нові, пов'язані із забезпеченням базовими елементами санітарії, використанням і виробництвом хімічної продукції, збереженням та відновленням рибних запасів і зменшенням темпів втрати біорізноманіття. Було приділено додаткову увагу таким новим питанням як моделі сталого виробництва та споживання, енергетика та гірничовидобувна промисловість. Окремо було розглянуто особливі проблеми Африки та малих острівних держав, що розвиваються.

Важливим результатом зустрічі стало те, що узгоджені на міжнародному рівні зобов'язання були доповнені низкою добровільних партнерських ініціатив зі сталого розвитку. У процесі підготовки та на самій зустрічі було оголошено про більш як триста партнерських пропозицій, зосереджених у багатьох вирішальних напрямках сталого розвитку у всіх регіонах світу. Для реалізації цих партнерств було виділено значні обсяги фінансування.

На зустрічі було прийнято два основні документи: Йоганнесбурзьку декларацію зі сталого

розвитку та План виконання рішень, в якому були розставлені пріоритети діяльності.

В декларації ставляться основні завдання для досягнення сталого розвитку: подолання бідності, зміна моделей споживання, охорона і раціональне використання природної ресурсної бази. Відмічається, що швидка інтеграція ринків, рух капіталів і значне розширення інвестиційних потоків в усьому світі обумовили нові проблеми і можливості на шляху до забезпечення сталого розвитку, проте вигоди і втрати глобалізації розподіляються нерівномірно, а країни, що розвиваються, стикаються з особливими труднощами, що може призвести до вкорінення глобальної нерівності.

Декларація підтвердила зобов'язання урядів приділяти особливу і першочергову увагу вирішенню глобальних проблем, які створюють загрозу сталому розвитку.

В документі визнається той факт, що у світової спільноти є кошти та ресурси для вирішення проблем, пов'язаних із подоланням бідності та забезпеченням сталого розвитку, і будуть ініційовані додаткові заходи для використання цих наявних ресурсів. Розвинені країни були закликані прикласти конкретних зусиль для забезпечення узгоджених на міжнародному рівні обсягів офіційної допомоги.

Результати зустрічі в Йоганнесбурзі були позитивно сприйняті не всіма, зокрема деякі неурядові організації вважали, що було мало зроблено щодо встановлення цільових показників для забезпечення більш широкого використання поновлюваних джерел енергії. Президент Венесуели Уго Чавес, Голова Групи-77, що об'єднує 132 країни, що розвиваються, відмітив, що на зустрічі багато часу приділялось повторюванню загальновідомих істин, але не зосереджувалась увага на правах людини, зокрема, правах на житло, охорону здоров'я, питну воду тощо. На більше сподівались і малі острівні країни, що розвиваються, яким була необхідна додаткова допомога для нейтралізації негативного впливу глобалізації на розвиток торгівлі та діяльності транснаціональних корпорацій, які підривають зусилля щодо впровадження поновлюваних джерел енергії, оскільки прагнуть швидко окупити кошти.

В декларації відмічено, що для забезпечення сталого розвитку необхідні довгострокова перспектива та залучення широких мас до розроблення політики, ухвалення і виконання рішень на всіх рівнях. Це вимагає формування сталих партнерських відносин між усіма основними групами. Свій внесок у створення справедливо влаштованих і сталих громад зобов'язаний робити і приватний сектор, включно великі і малі компанії.

Зустріч на вищому рівні в Йоганнесбурзі за своєю структурою та результатами відрізнялась від попередніх конференцій ООН. Вперше результатами зустрічі стали не тільки заключні документи, а й були створені добровільні партнерства, які мали забезпечувати збирання, акумуляцію та впровадження додаткових ресурсів для реалізації відповідних зобов'язань щодо досягнення сталого розвитку (більш широкого доступу до водних ресурсів та санітарії; розвитку енергетики; підвищення виробництва сільськогосподарської продукції; відповідного використання токсичних речовин; збереження біорізноманіття та більш раціонального використання екосистем). Ці партнерства, діяльність яких забезпечувалась і урядовими зобов'язаннями, мали виконувати функцію внутрішнього механізму виконання прийнятих рішень. Діалог між урядами, громадянським суспільством і приватним сектором вийшов на новий рівень.

План виконання рішень, прийнятий в Йоганнесбурзі, може бути ефективним засобом не лише на урядовому рівні для впровадження відповідної національної політики. Пропоновані підходи можна застосовувати й для місцевих і регіональних потреб, як основу для внесення вирішальних змін для стратегій розвитку із урахуванням сучасних соціально-економічних та екологічних проблем.

Для прискорення реалізації ЦРТ в 2005 р. в Лондоні зустрілись міністри фінансів країн «Великої вісімки» (США, Японія, Німеччина, Великобританія, Франція, Італія, Канада, Росія) і ухвалили рішення щодо забезпечення Світового банку (СБ), Міжнародного валютного фонду (МВФ) та Африканського банку розвитку (АБР) достатнім обсягом коштів для погашення частини

заборгованості найбідніших країн світу з найбільшим рівнем заборгованості в розмірі 40-55 млрд.дол. Це дозволило б цим країнам зекономлені в результаті зняття боргу кошти спрямувати на програми з покращення охорони здоров'я та освіти, зменшення рівня злиднів. За фінансової підтримки «Великої вісімки» СБ, МВФ та АБР створили Багатосторонню ініціативу списання заборгованості (MDRI). Країни, які рухаються по шляху виконання ЦРТ і досягли визначених результатів, отримали право на повне списання боргу. Країни, які досягнуть визначених результатів пізніше, тоді ж теж автоматично отримують повне списання багатосторонньої заборгованості.

МВФ, крім ініціативи по відношенню до найбідніших країн з найбільшою заборгованістю, розробив більш широкі критерії для того, щоб реалізувати принцип «єдиного підходу»: будь-яка країна, яка має дохід на душу населення на рівні 380 дол. і нижче (але може не мати найбільшої заборгованості), отримує право на повне погашення боргу на основі MDRI.

Документ складається із вступу та десяти основних розділів: (1)подолання бідності; (2)зміна несталих моделей споживання та виробництва, (3)охорона і раціональне використання природної ресурсної бази, (4)сталий розвиток в умовах глобалізації, (5)охорона здоров'я і сталий розвиток, (6)сталий розвиток малих острівних держав, що розвиваються, (7)сталий розвиток для Африки, (8)інші регіональні ініціативи, (9)засоби здійснення, (10)інституційні рамки сталого розвитку.

У Плані виконання рішень відмічаються зобов'язання ініціювати конкретні дії та заходи на всіх рівнях і зміцнювати міжнародну співпрацю з урахуванням прийнятих у Ріо принципів, включаючи принцип спільної, але диференційованої відповідальності.

Реалізація рішень Зустрічі має здійснюватися на благо всіх, зокрема жінок, молоді, дітей, соціально незахищених уразливих груп населення. У процесі такої реалізації мають бути задіяні всі учасники у межах партнерських відносин, особливо тих, що існують між урядами країн Півночі і Півдня, з одного боку, і між урядами і основними групами, з іншого. Внаслідок глобалізації зовнішні чинники набувають вирішального значення для визначення успіху чи невдачі національних зусиль країн, що розвиваються.

До засобів здійснення Плану виконання рішень віднесено: координацію макроекономічної політики країн; стимулювання припливу прямих іноземних інвестицій; збільшення обсягу офіційної допомоги; заохочення приватного сектора (в т.ч. транснаціональних корпорацій), приватних фондів і організацій громадянського суспільства до надання фінансової і технічної допомоги; послаблення надмірного тягаря заборгованості країн, що розвиваються; вирішення пов'язаних з торгівлею питань, які впливають на інтеграцію малих і економічно вразливих країн до багатосторонньої торговельної системи; розширення, полегшення і фінансування доступу до екологічно безпечних технологій тощо.

3.6. Саміт ООН з питань Цілей розвитку тисячоліття (2010р.)

У вересні 2010 р. в Нью-Йорку пройшло засідання Генеральної Асамблеї ООН з питань виконання Цілей розвитку тисячоліття. У саміті взяли участь 139 керівників держав та урядів. До початку і під час саміту було проведено більше 80 партнерських заходів, організаторами яких виступили заклади системи ООН, неурядові організації, постійні представництва, приватний сектор та інші сторони.

В Доповіді про здійснення ЦРТ (2010) Пан Ги Мун відмічав, що цілі можна досягти там, де національні стратегії розвитку, політичні реалії та програми підтримуються міжнародними партнерами з розвитку. В той же час темпи покращення життя бідних верств населення були неприйнятно низькими, а деякі досягнуті успіхи підірвані кліматичною, продовольчою та економічною кризами.

До 2008 р. спостерігалися сприятливі тенденції, які дозволили багатьом регіонам стати на шлях досягнення хоча б декількох цілей.

Ситуація серйозно погіршилась в результаті економічного спаду 2008-2009 рр. та продовольчої і енергетичної кризи.

В той же час покращення проходять нерівномірно. Якщо не будуть прийняті широкомасштабні заходи, то в деяких регіонах досягнення ЦРТ у визначені терміни стане неможливим. Старі та нові проблеми загрожують подальшим уповільненням прогресу в певних регіонах або навіть підривом досягнутих раніше результатів.

В той же час ЦРТ можуть бути досягнутими. Найбільш важливе питання – як прискорити темп змін порівняно з тим, що спостерігався протягом останніх десяти років. Досвід показав, які методи працюють, і які засоби здатні забезпечити досягнення намічених ЦРТ. В 2009 р. чистий обсяг офіційної допомоги в цілях розвитку склав 119,6 млрд. дол. США, або 0,31% сукупного національного доходу розвинутих країн. Двостороння допомога на програми та проекти розвитку (за виключенням гуманітарної допомоги) зростає тільки за один рік на 8,5%, що свідчить про те, що країни-донори продовжують нарощувати основні проекти та програми, незважаючи на світову кризу.

З детальним аналізом стану досягнення всіх ЦРТ і завдань можна ознайомитися у доповіді про здійснення цілей в області розвитку, сформульованих у Декларації тисячоліття, за 2010 рік, опублікованого Департаментом ООН з економічних і соціальних питань у червні 2010 р. в електронному варіанті (за адресою: <http://www.un.org/russian/millenniumgoals/mdgreport2010.pdf>) та в скороченому вигляді в додатку 2.1.

Саміт завершився прийняттям глобального плану дій, спрямованого на реалізацію ЦРТ щодо подолання злиднів до 2015 р., а також оголошенням нових зобов'язань у сфері охорони здоров'я жінок і дітей та інших ініціатив проти бідності, голоду та хвороб. Із Заключним прес-релізом, в якому викладені основні зобов'язання, прийняті на саміті ООН 20-22 вересня 2010 р., можна ознайомитися в електронному варіанті на офіційній сторінці саміту за адресою: http://www.un.org/ru/mdg/summit2010/un_summitt_closing_press_release.pdf.

В резолюції ГА ООН було відмічено, що найважливіше значення в процесі розвитку має відповідальність національних урядів та самих країн. Єдиного рішення для всіх не існує. Кожна країна несе головну відповідальність за свій економічний і соціальний розвиток, неможливо переоцінити роль національної політики, внутрішньодержавних ресурсів та стратегій розвитку.

В той же час відзначалось, що національні економіки сьогодні тісно переплетені між собою і пов'язані з глобальною економічною системою, тому країнам у боротьбі із злиднями здатне допомогти ефективне використання торговельних та інвестиційних можливостей. Національні заходи та стратегії мають доповнюватися сприятливими міжнародними умовами. Сьогодні в умовах формування режимів міжнародних економічних відносин та глобалізованого світу, простір державних політик в сфері торгівлі, інвестицій та промислового розвитку в більшості випадків визначається рамками міжнародних принципів та зобов'язань, тому уряди мають самі зіставляти переваги від їх прийняття з обмеженнями щодо проведення незалежної національної політики.

Країни погодились, що глобальне партнерство в цілях розвитку відіграє центральну роль.

Без суттєвої міжнародної підтримки Цілі можуть не бути досягнутими до 2015 р.

Рішення, прийняті на саміті, відобразили нелегкий процес досягнення консенсусу між діаметрально протилежними позиціями бідних та багатих країн. Одним з найбільш важких питань для вирішення найближчим часом залишаються проблеми збереження довкілля та його відновлення, особливо в контексті модернізації програм конкретних дій на національному рівні.

Висновки

ООН – універсальна та найбільш представницька міжнародна організація. Вона має найкращі можливості для узгодження та спрямування дій усіх країн світу. Це особливо стосується такої актуальної проблеми, як переведення світового розвитку на засади сталості, збалансованості.

Конференція ООН з навколишнього середовища й розвитку, яка відбулася в Ріо-де-Жанейро в червні 1992 р. показала, що проблеми довкілля і проблеми розвитку не можуть більше розглядатися окремо. Вона констатувала, що людство переживає вирішальний момент в історії: протиріччя між характером цивілізації, що склався, та природою досягли межі, і подальше загострення цього протиріччя веде до глобальної катастрофи.

Прийнята Програма дій «Порядок денний на ХХІ століття» (Agenda 21) започаткувала глобальне партнерство країн світу задля досягнення сталого розвитку суспільства, був визначений комплексний підхід до проблем довкілля та розвитку. Порядок денний вперше встановлював структуру систематичної спільної роботи, конкретні дії щодо здійснення цього переходу визначалися як для глобального, національного, так і для місцевого, локального рівня.

В 2000 р. відбувся Саміт тисячоліття ООН, на якому була прийнята Декларація тисячоліття ООН. Вона закликала країни до створення нового глобального партнерства, визначила основні цінності та принципи сприяння розвитку. В Декларації були сформульовані вісім глобальних цілей суспільного розвитку, які отримали назву Цілі розвитку тисячоліття (ЦРТ).

Наступним етапом стала зустріч керівників країн та урядів світу в Йоганнесбурзі в 2002 р., де було розглянуто результати, досягнуті країнами з виконання зобов'язань, оцінено успіхи та невдачі на шляху просування до сталого розвитку. Більша частина подальшої роботи була перенесена на місцевий, національний та регіональний рівні. Вирішальну роль з підтримки партнерства, захисту прав і нагляду було відведено групам громадянського суспільства, а також приватному сектору. Було прийнято два основні документи: Йоганнесбурзьку декларацію зі сталого розвитку та План виконання рішень, в якому були розставлені пріоритети діяльності.

У вересні 2010 р. пройшло засідання генеральної Асамблеї ООН з питань виконання Цілей розвитку тисячоліття. У реалізації ЦРТ до 2008 р. спостерігалися сприятливі тенденції, в результаті економічного спаду 2008-2009 рр. ситуація серйозно погіршилась. Потрібні нові широкомасштабні заходи, інакше можливе подальше уповільнення прогресу або навіть підрив досягнутих раніше результатів.

Саміт завершився прийняттям глобального плану дій, спрямованого на досягнення ЦРТ до 2015 р., а також оголошенням нових зобов'язань та інших ініціатив проти бідності, голоду, хвороб. В резолюції ГА ООН було відмічено, що найважливіше значення в процесі розвитку мають національна відповідальність та ключова роль самих країн. Кожна країна несе відповідальність за економічний і соціальний розвиток, розробку та реалізацію національної політики та стратегій розвитку. У той же час зростає значення глобального партнерства та солідарності між народами світу. Лише спільними зусиллями вони можуть подолати глобальні проблеми і забезпечити сталий розвиток.